

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Politoloogia osakond

Bakalaureusetöö

Thor-Sten Vertmann

**MÄNGUTEOREETILISTE KÄSITLUSTE RAKENDAMISE
OTSTARBEKUSEST VÄIKERIIGI JA SUURRIIGI
BILATERAALSETE SUHTETE ANALÜÜSIMISEL: EESTI JA
VENEMAA VAHELISED KONFLIKTSITUATSIOONID**

Juhendaja: MA Rein Toomla

Tartu 2004

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

/Thor-Sten Vertmann/

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. TEOREETILINE RAAMISTIK.....	10
1.1. METODOLOOGILISED LÄHTEKOHAD MÄNGUTEORIA RAKENDAMISEKS.....	10
1.1.1. Mänguteooria rakendamise eeldused.....	10
1.1.2. Konfliktituatsiooni iseloomustavad tunnused.....	11
Osalejad.....	12
Huvide lahknevus.....	12
Vastastikune sõltuvus.....	13
Ajaline faktor.....	13
Reeglistik progressi saavutamiseks.....	13
1.2. MÄNGUTEORIA.....	14
1.2.1. Mänguteooria definitsioon.....	14
1.2.2. Mänguteooria liigid ja nende rakendatavus.....	16
Kooperatiivmängu teooria.....	16
Mitte-kooperatiivmängu teooria.....	17
Näiteid mitte-kooperatiivsetest mängudest.....	17
1.2.3. Mänguteooria edasiarendused.....	20
Poliitiline kauplemine.....	20
Poliitiline kauplemine rahvusvahelistes suhetes.....	21
Käiguteooria.....	23
1.3. NÄITED MÄNGUTEORIA RAKENDAMISEST RAHVUSVAHELISTE SUHETE UURIMISEL.....	25
Vietnami pommitamine USA poolt 1972. a.....	25
Kuuba raketikriis.....	26
Iraani pantvangikriis 1979. a.....	27
1.4. KOKKUVÕTE.....	27
2. EESTI JA VENEMAA VAHELISED KONFLIKTSITUATSIOONID.....	28
2.1. TARTU RAHU.....	28
2.2. MÄNGUTEORIA RAKENDAMINE TARTU RAHU OSAS.....	29
2.3. BAASIDE LEPINGU SÕLMIMINE.....	30
2.4. MÄNGUTEORIA RAKENDAMINE BAASIDE LEPINGU OSAS.....	31
2.5. VENE RELVAJÕUDUDE EESTIST LAHKUMISE LEPE.....	33
2.6. MÄNGUTEORIA RAKENDAMINE RELVAJÕUDUDE VÄLJAVIIMISE LEPPE OSAS.....	34
2.7. EESTI-VENE PIIRILÄBIRÄÄKIMISED.....	35
2.8. MÄNGUTEORIA RAKENDAMINE PIIRILÄBIRÄÄKIMISTE OSAS.....	38
2.9. KOKKUVÕTE.....	39
3. KOKKUVÕTE.....	43

KASUTATUD ALLIKAD	45
LISA 1.....	47
LISA 2.....	50
SUMMARY.....	55

SISSEJUHATUS

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on testida mänguteooria ja selle edasiarenduste sobivust bilateraalsete, väikeriigi ja suurriigi vahel toimuvate suhete analüüsimisel. Empiirikaks on valitud erinevad läbirääkimised, mis on Eesti ja Venemaa vahel toimunud nii nõu esimese kui ka teise vabariigi ajal, ja nende tulemused.

Kõnealuste riikide vastastikust mõju võib tunnetuslikult hinnata suureks – peamiseks põhjuseks on geograafiline lähedus. Kuna peapõhjus ei kao, on lisaks mineviku hindamisele antud töö tulemused aktuaalsed ka tulevikus.

Mänguteooria ja selle edasiarenduste kasutamine nii rahvusvaheliste suhete kui ka siseriikliku poliitika uurimisel on suhteliselt uus lähenemine. Kvantitatiivsete meetodite päritolu teadusmaailmas on majandusvaldkond. Siiski on viimaste kümnendite jooksul majandusteadusest laenatud ja edasi arendatud mitmeid poliitikauuringute jaoks sobivaid lähenemisi. Antud töös on kasutatud järgmisi: mänguteooria ning selle edasiarendused – poliitilise kauplemise teooria ja käiguteooria. Nimetatud lähenemiste hiljutine ilmumine teadusmaailmasse ja vähenenud levik on paraku põhjuseks ka käesoleva töö koostamise keerukusele. Suhteliselt väikesemahuline on allikate hulk, millele on võimalik tugineda. Samuti on käsitluste analüüsi ja kritiseerimisega vähe tegeletud.

Laiemas plaanis panustab käesolev bakalaureusetöö loodetavasti kvantitatiivsete meetodite populariseerimisse ja nende kasutamise analüüsi. Töö osutab mänguteooria rakendamise kitsaskohtadele ses osas, mis puudutab Eesti-Vene suhetele sarnase empiirika uurimist ja analüüsi. Seega võib alljärgnevalt leida mõtteid olemasolevate teooriate parandamiseks ja mõistmiseks ning nende abil edasiste uuringute läbiviimiseks.

Käesolevas töös on kasutatud nii poliitikaanalüüsi kui teadusliku analüüsi põhimõtteid. Seetõttu jaganeb ka tulemus sisuliselt kaheks: esiteks saab teha

järeldusi mänguteooria ja selle edasiarenduste kasutuskõlblikkuse ja teiseks Eesti välispoliitika rakendamise kohta lähtuvalt mainitud käsitlustest. Teadusliku poole lõpplahendus on selles kontekstis oluliseks eeltingimuseks poliitika rakendamise analüüsile ja vastupidi. Kasutatava käsitluse saab lähtuvalt töö teemast ja hüpoteesist sõnastada järmselt: poliitikaanalüüsi vahendeid on vaadeldud praktikas ja teaduslik analüüs annab hinnangu nende kasutuskõlblikkusele.¹

Välispoliitika teostamist on vaadeldud aluseks võttes *ex post* (peale sündmust toimuvat) poliitikaanalüüsi. Kasutatav retrospektiivne poliitikaanalüüs keskendub elluviidud poliitikate kirjeldamisele ja interpreteerimisele. Seda tüüpi analüüsi võib pidada ka teaduslikule kõige lähemalseisvaks, kuna põhimõttelist kasutatakse teaduslikke meetodeid.²

Autorile teadaolevalt pole antud töös vaatluse all olevaid kvantitatiivseid meetodeid seni Eestis poliitikauuringutes kasutatud. Täpselt pole ka teada, milline on vastav teadmiste hulk täidesaatva võimu institutsioonides ja diplomaatidel. Kuna Eestil puudub märkimisväärne tagavara käegakatsutavaid ressursse (olgu need siis loodusvarad või suurriikidega võrreldavad kaitsejõud), võiks Eesti edu pant suurriikidega suhtlemisel olla oskuslik strateegia ja taktika planeerimine. Samas on Eesti ametnikkonna taset poliitikaanalüüsis peetud nõrgaks. Põhjusena on välja toodud kommunistliku režiimi pärandit, kuna tol ajajärgul sisuliselt puudus vajadus selliseks eeltööks otsuste tegemisel.³ Vajadus sobivate meetodite leidmiseks ja nende tundmaõppimiseks on seega olemas. Kui võrd mänguteooriat ja selle edasiarendusi saab kasutada välispoliitika rakendamise analüüsimisel ja planeerimisel on järgnevalt uurimisobjektiks.

Kui majandussuhteid ja nende tõttu üksteisest sõltumist pidada nn pehmeks pooleks ja relvakonfliktist hoidumist otseseks julgeoleku saavutamise eesmärgiks, siis on käesoleva töö temaatika läbinisti seotud Eesti julgeolekupoliitikaga. Selles

¹ Teadusliku analüüsi ja poliitikaanalüüsi erinevuste kohta vt ka Lisa 1.

² Staronova, K. *Poliitikaanalüüsi tehnikad ja meetodid*. Tallinn, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2002, lk 10

³ Drechsler, W, Randma, T. Saatesõna Katarina Staronova kirjutisele *Poliitikaanalüüsi tehnikad ja meetodid*. Tallinn, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2002

valdkonnas on teadustööd tehtud rohkesti.⁴ Antud kirjatööd võib lugeda neile täienduseks ja/või alternatiiviks. Seda enam, et siin kasutatud uudset lähenemist on julgeolekuküsimuste uurimiseks paslikuks peetud. Sobivad uurimisobjektid rahvusvahelises areenil on konfliktid, mis on territoriaalse iseloomuga, puudutavad julgeolekut (sh vägivalda ja selle vältimist), majandust või religiooni.⁵

Rahvusvahelises plaanis on kvantitatiivseid meetodeid tihti kasutatud konflikti uurimisel. Rohkelt empiirikat (ja vastavaid uuringuid) selles vallas on pakkunud Lähis-Ida piirkond, kus probleemide lahendamine jõu kasutamisel riikide või grupeeringute poolt on sage praktika.⁶ Samas on uuritud ka abstraktseid küsimusi – näiteks on mänguteooriat rakendatud piibliteemadel ja ilukirjandusest leitud konfliktide analüüsimisel.

Järgnevalt on toodud töö sisu muutujate keeles, samuti testitavad hüpoteesid.

Sõltuv muutuja

- ❖ Mänguteooria ja selle edasiarenduste rakendamine järgmise nähtuse uurimisel, arvestades situatsiooni iseloomustavate täpsustustega:
 - mänguteooria ja selle edasiarenduste puhul kasutatakse mitte-kooperatiivse mängu skeemi;
 - kasutatakse nõ 2x2 skeemi, st kummalgi riigil on kasutada kaks strateegiat;
 - bilateraalne suhe erineva suurusega riikide (väikeriigi ja suurriigi) vahel;
 - protsess suveräänsusega seotud küsimuste lahendamisel.

⁴ Näiteks on TÜ politoloogia osakonnas viimastel aastatel kaitstud bakalaureusetööd: “Konflikti teooria. Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vaheline konflikt” (Margit Sarv, 1997), “Eesti julgeolek: väikese riigi ellujäämine uues rahvusvahelises julgeolekupoliitilises olukorras” (Toomas Riim, 1997), “Julgeolekugarantiid Balti Riikidele” (Sigrid Ester Tani, 2001), “Erapooletus julgeolekupoliitikana: Rootsi, USA ja Eesti näitel” (Tarmo Heinsar, 2002), “Välispoliitilise identiteedi konstrueerimine: Eesti julgeolekukäitumine seoses 2003. aasta Iraagi kriisiga” (Mikk Rebane, 2003) ja magisträtööd: “National Security and Defence Policy of a Small State in Transition: the Case of Estonia” (Mare Haab, 1999), “Estonia’s Security Policy Options 1991-1999” (Gert Antsu, 2000); lisaks vt <http://www.ut.ee/SOPL/>

⁵ Doron, G., Sened, I. *Political Bargaining. Theory, Practice and Process*. London/Thousand Oaks/New Dehli, Sage Publications 2002, lk 137

⁶ Ibid, lk 138

Sõltumatud muutujad

- ❖ erinevused riikide suuruses (arvestades vahendeid, mis on riikide käsutuses);
- ❖ siseriiklikud asjaolud;
- ❖ rahvusvahelisest olukorrast tingitud asjaolud;
- ❖ kolmandate osapoolte olulise mõju puudumine, st riigi käitumine ühtse ja ainsa osalejana;
- ❖ konfliktsituatsiooni ajaline kestus;

Sõltumatud muutujad, mille mõju ei uurita, kuna tegemist on sisuliselt aksiomaatiliste seostega

- ❖ ratsionaalse valiku teooria kohaldatavus ja käitumine loogikakohaselt;
- ❖ modelleerimise protsessis lihtsustamise tõttu oluliste tegurite kadumaminek.

Hüpoteesid:

- ❖ Mänguteooria ja selle edasiarenduste rakendamine välispoliitika kujunemisel eelmainitud tingimustel ei sõltu erinevusest riikide suurusest (võimsusest)
- ❖ Seni teoreetikute poolt väljakäidud nimetatud teooriate rakendamise eeltingimuste hulgast ei pea tingimata täidetud olema järgmised:
 - Riigi käitumine ühtsena nii siseriiklikust kui ka rahvusvahelisest olukorrast tulenevalt – seda eeldusel, et välised mõjutajad on uurimismudelil konverteeritud riigi huvidesse ja võimalustesse konflikti lahendamisel;
 - Konfliktsituatsiooni selgelt defineeritud ajaline kestus.
 - Osaleja ratsionaalne tegevus lühiajalises perspektiivis.
- ❖ Dünaamilise mänguteoreetilise seletuse pakkumiseks konfliktile on teatud juhtudel vajalik kasutada mitut mängu konflikti kirjeldamiseks.

Töö esimeses osas on kirjeldatud mainitud teoreetiliste lähenemiste põhiolemust, kriitikat ja nende rakendamise eeldusi. Suhteliselt uue käsitluse paremaks mõistmiseks on töö lõpus toodud ka olulisemate mõistete selgitus. Sellele järgnevalt on antud ülevaade Eesti ja Vene riigi vahel aset leidnud olulisematest läbirääkimistest ning neid analüüsitud. Analüüs vaatleb kasutatud teooriate eeltingimuste täitmist empiirika puhul ja teooriate edukust lõpplahenduste selgitamisel.

Antud töö eesmärgiks pole normatiivsete hinnangute andmine Eesti välispoliitilisele võimekusele. Uurimisobjektiks on – kui hästi või halvasti suudavad mänguteooria ja selle edasiarendused abiks olla protsesside ja lõpptulemuste selgitamisel.

Lõpptulemuseks on seega vastus küsimusele: kas üldse ja miks mänguteooria ja selle edasiarendused suudavad seletada Eesti-Vene suhete ajalugu?

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

Käesoleva peatükis on kirjeldatud nii mänguteooriat kui selle rakendamise eeldusi. Muuhulgas on esitatud näited mänguteooria rakendamisest rahvusvaheliste konfliktide uurimisel.

1.1. Metodoloogilised lähtekohad mänguteooria rakendamiseks

1.1.1. Mänguteooria rakendamise eeldused

Teoreetikud väidavad, et kõnealuste kvantitatiivsete meetodite kasutamine on võimalik ainult juhul, kui uurimisobjekt mahub ratsionaalse valiku teooria alla.⁷ Seega, kuna ratsionaalse valiku teooria rakendamiseks on vaja teatud eeltingimuste täitmine, peavad need olema täidetud ka mänguteooria rakendamisel. Järgnevalt on toodud loetelu, mis hõlmab nii ratsionaalse valiku teooria kui ka mänguteooria ja selle edasiarenduste rakendamise eeltingimusi.

Kõige üldisemalt on ratsionaalse otsustusprotsessi eeldusteks järgmised kolm eeltingimust:

1. tõene ja piisav informatsioon olukorra kohta;
2. teadmised põhjus-tagajärg seostest, mis võimaldavad tegevustega kaasnevate resultaatide prognoosimise;
3. moodus rakendada väärtushinnanguid, mille järgi valida parim strateegia lähtuvalt otsustaja (riigi) huvidest.

Kolme nimetatud eeltingimusi mittetäitmine või ebapiisav täitmine viib erinevate takistusteni.⁸ Lähtuvalt käesoleva töö eesmärgist, on omaette küsimus, kas mainitud eeltingimuste mittetäitmine toob kaasa ka kvantitatiivsete teooriate rakendamise mõtetuks muutumise.

⁷ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 19

⁸ Art, R. J., Jervis, R. *International Politics*. USA, Harper Collins Publishers, 1985, lk 491-493

Lisaks eeldab poliitikauuringutes mänguteooria rakendamine järgmist.

1. Metodoloogiline individualism. Tulemus sõltub ratsionaalse indiviidi (antud juhul üksikosaleja ehk riigi) tegevusest. Strateegilised otsused, mis on indiviidide poolt tehtud, on peavad lähtuma eesmärgist saavutada enda jaoks maksimaalselt tulemust igast olukorrast poliitilise väljundi näol.
2. Eesmärgipärane tegevus. Esiteks, eeldatakse et osalejatel on selgelt defineeritud eesmärgid. Teiseks, osalejad teevad kõik, mis on nende võimuses, et neid eesmärke saavutada.
 - a. Ratsionaalsed eelistused. Iga osaleja mõistab, mida ta soovib saavutada. Tehniliselt – osaleja on võimalikud lahendused võimeline paremusjärjestusse panema.⁹ Paremusjärjestusse panemise eelduseks on kolm eeltingimust (tulemuste kohta): täielikkus, transitiivsus (sihilisus), refleksiivsus (enesekohasus).¹⁰
 - b. Ratsionaalsed tegevused. Iga osaleja puhul eeldatakse, et ta teeb kõik tema võimuses, et saada parim resultaat üksipuha millisest olukorrast.¹¹

Ratsionaalse valiku teooria ja mänguteooria rakendamise eelduste vahel sisulised erinevused puuduvad. Samas on mänguteooria rakendamise eeldused oluliselt konkreetsemad ja täiendavad üldisi ratsionaalse valiku teooria põhimõtteid. Samuti on siinkohal toodud eeldused kehtivad just poliitikauuringute osas.

1.1.2. Konfliktisituatsiooni iseloomustavad tunnused

Lisaks on poliitikauuringuteks mänguteooria rakendamise eeltingimuseks konfliktisituatsiooni olemasolu.

Kõigi konfliktisituatsioonide puhul on võimalik täheldada samu elemente, millest olulisimad on: “osalejad, huvide lahknevus, vastastikune sõltuvus, ajaline faktor, reeglistik edasimineku saavutamiseks, kokkulepitud lahendused ja nende rakendamise

⁹ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 20-21

¹⁰ Täielikkuse all mõistetakse, et iga kahte võimalikest tulemustest on osaleja võimeline paremusjärjestusse panema. Transitiivsus tähendab, et lisaks faktile, et osaleja suudab kahte võimalikku tulemust paremusjärjestusse panna, suudab ta ka kõik võimalikud tulemid sihiliselt järjekorda panna. Transitiivsus on ülimalt fundamentaalne eeldus ratsionaalse otsustusprotsessi teoorias. Tulemuste järjekorrad, mis pole transitiivsed, kannavad nimetust “tsüklilised”. Taolisel puhul pole aga võimalik ratsionaalset otsust teha. Refleksiivsus – iga võimalikest/teostavatest resultaatidest on nõrgalt talle endale eelistatud. Doron, G., Sened, I. 2002, lk 21-22

viis.”¹² Kõigi nimetatud tegurite olemasolu on eeltingimuseks, et kõnealuseid teooriaid oleks võimalik kasutada.

Osalejad

Osalejaid peab olema vähemalt kaks. Eeltingimuseks on, et mõlemad osalejad peavad olema võimelised üksteist mõjutama. Analüüsimisel on oluline osalejad selgelt määratleda: kaks omavahel kauplevat osalejat teeksid tõenäoliselt kolmanda juuresolekul hoopis teistsuguseid otsuseid. Kolmas osapool võib protsessi mitmeti mõjutada, näiteks pakkuda erapooletut ja ausat arbitraaži või seada protsessile kõikvõimalikke piiranguid. Samuti – juhul kui osalejaid on kolm või rohkem alustatakse peaaegu alati alliansside loomist. Kuna eesmärgiks on vaadelda olukorda võimalikult lihtsustatult (samas mitte silmist lasta olulisi asjaolusid), siis on mõistlikuim lahendus teisendada kolmadate osapoolte mõjusid kummagi osapoolle käsutuses olevateks vahenditeks. Alati ei pruugi see küll võimalik olla, kuna kolmandad osapooled ei ole selgelt ühe osaleja toetajad. Kõrvaline osaleja võib olla ka mõne lahenduse toetaja ja oma tegevusega konflikti just selle lahenduse suunas tõugata. Oluline on ka küsimus, kuidas olukorda käsitleda, kui on tegemist juhuga, kus võib täheldada siseriiklikku lõhestumist. Suuremateks kahtlusteks siiski põhjust pole, kuna välispoliitika ja selle rakendamine on reguleeritud keskvalitsuse poolt, mis enamasti käitub ühtsena. Riike käsitletakse siinkohal selliselt, nagu nad käituksid ühtse osalejana (ingl k *unified actor*). Taolise täpsustusega on tagatud laiemad teoreetilised võimalused.¹³ Ka käesolevas töös pole lähemalt uuritud võimalike siseriiklike opositsioonide mõju. Lähtutud on eeldusest, et nimetatud mõju avaldub (ja on seega ka antud metoodika põhjal nähtusi uurides näha) otsustajate käitumises.

Huvide lahknevus

Mänguteooria konfliktmängude osa rakendub juhul, kui osalejate puhul on täheldatavad erinevused nende huvides, eelistustes, väärtushinnangutes jmt.¹⁴ Poolte erinevad huvid tulemuse osas tekitavad konfliktsituatsiooni. Igal juhul peavad osalejad suutma järjestama lahendusi vastavalt nende sobivusele eesmärkidega. Seda

¹¹ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 22

¹² Ibid, lk 7

¹³ Ibid, lk 7-8

¹⁴ Ibid, lk 9

hoolimata asjaolust, et eesmärkide täielikku täitumist ei pruugi olla võimalik saavutada. Oluline on otsustaja võime omistada igale lahendusele väärtus selle kasulikkuse järgi.¹⁵

Vastastikune sõltuvus

Osalejad peavad omama mingit huvide kokkupuutepunkti, millest tuleneb vastastikune sõltuvus. Sõltuvust võib täheldada isegi juhu kui huvid on diametraalselt erinevad. Näiteks ei saa ka võimsad riigid vallutada tunnustatud suveräänsusega riike, kuna tihti on rahvusvaheline kord ning sellest tulenev sanktsioonide oht sama tähtis, kui isiklikud ambitsioonid (nt Saddam Hussein ja lahesõda).¹⁶

Ajaline faktor

Aeg on oluline osa kauplemise protsessist ja võib mängida nii strateegilist kui taktikalist rolli. Strateegiliselt – ajaline raamistik lepatakse enamasti enam-vähem enne kauplemise algust kokku. Taktikaliselt – kokkulepitud raamistiku sees on võimalik protsessi kiirendada või aeglustada. Kui lõpptulemuseni jõudmise aeg on tarvis kokku leppida, on seegi osa kauplemise protsessist.¹⁷

Reeglistik progressi saavutamiseks

Eelkõige peavad otsused ja tegevused olema kooskõlas üldise loogika ja ratsionaalsusega, st osaleja liigub ainult parema positsiooni saavutamise suunas, seda kasvõi pikemas perspektiivis.¹⁸ Antud eeldus tähendab sisuliselt kooskõllalisust ratsionaalse otsustusprotsessiteooriaga, st, et poliitiline tulemus põhineb ratsionaalselt tegutseva indiviidi tegevusel. Samuti peavad protsessis osalejatel olema oma eesmärgid, mida nad loodavad saavutada füüsilises keskkonnas, milles nad tegutsevad ja kontekstis, mis puudutab nende ootusi teiste osapoolte suhtes.¹⁹ Seega pole antud meetodeid kasutades võimalik vaadelda protsessi, kus osalejad teevad irratsionaalseid ja/või ebaloogilisi otsuseid. Põhjuseks asjaolu, et taolised käigud on täiesti etteaimamatud.

¹⁵ Gallhofer, I. N., Saris, W. E *Foreign Policy Decision-Making. A Qualitative and Quantitative Analysis of Political Argumentation*. London/Westport/Connecticut, Praeger Publishers, 1996, lk 16-17

¹⁶ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 10

¹⁷ Ibid, lk 10

¹⁸ Ibid, lk 11-12

¹⁹ Ibid, lk 19

Samuti tuleb enne läbirääkimiste algust selgeks teha, milliseid küsimusi arutatakse (ja lahendusele jõutakse) ja millised on prioriteedid nende arutamisel (st nende tähtsuse järjekord). Kauplemist mõjutavad mitmed veel mitmed keskkonnast tingitud faktorid: kontekstil põhinevad, kultuurilised, protseduurilised, sturktuurilised.²⁰

1.2. Mänguteooria

Mänguteooriat peetakse põhiliseks metodoloogiliseks vahend, mis teenib ratsionaalse valiku teooriat.²¹

1.2.1. Mänguteooria definitsioon

Mängu defineeritakse kui reeglistikku. Reeglistik kirjeldab oluliste otsustusühikute või asjaosaliste kogumit, võimalikke valikuid tegevuste osas, tegevuste jadasid (nimetatakse antud juhul strateegiateks) ja lahenduste võimalikke tasuvusi (arvesse võttes kõigi osalejate kõiki võimalikke valikuid strateegiate vahel).²²

Igal mängus osalejal on valida võimalike strateegiate vahel. Kõigi osalejate valikuvõimaluste otsekorrutis (Descartes'i korrutis) kannab nimetust strateegiakeskkond.²³

Nash'i tasakaaluks nimetatakse strateegia vektorit juhul, kui ükski osaleja poleks saanud paremat tulemust mõne muu strateegia kasutamisel (arvestades teiste osalejate strateegiaid).²⁴

²⁰ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 12

²¹ Ibid, lk 22

²² Ibid, lk 22-23

²³ Ibid, lk 23

Mängu käiku kujutatakse tabeli/maatriksina järgmiselt.

		Osaleja Y	
		Strateegia Y1	Strateegia Y2
Osaleja X	Strateegia X1	A,B	C,D
	Strateegia X2	B,A	D,C

Komaga eraldatud tähed A, B, C ja D tähistavad erinevaid tulemusi erinevate strateegiate puhul. Esimene tähistab tulemust osaleja X jaoks, teine Y jaoks. Mänguteooria vaatleb erinevate tulemuste (koos)paiknemise põhjusi ja selle mõju mängijatele strateegia valikul.

Kahe mängija vahel toimuvaid mängu, kui mõlematel on kasutada kaks strateegiat (ja seega mõlema mängija jaoks neli võimalikku tulemust) eksisteerib kokku 78 varianti. Erinevad mängud moodustuvad võimalike tulemuste erinevatest kombinatsioonidest. Kõik 78 mängu on oma olemuselt range järjestuse mängud (ingl k *strict ordinal games*), mis antud kontekstis tähendab seda, et mängijad on võimelised järjestama neli võimalikku tulemust sobivuse järjekorras. Samas pole tulemused mängijate jaoks selgelt sõnastatava kasulikkusega, st, teooria ei vaata seda, kui kasulik või mittekasulik mingi lahendus on. Oluline on vaid järjestus kasulikkuse järgi.²⁵ 57 mängu 78-st on nõ konfliktmängud, kus samaaegselt pole mõlemal osalejal võimalik maksimaalset tulemust võimalik saavutada.²⁶ Ehk – nende mängude puhul on täidetud huvid lahkevuse eeltingimus.²⁷

Skemaatiliselt võib mängude jagunemist esitada järgmiselt.

²⁴ Ibid, lk 23

²⁵ Vt ka Lisa 1, definitsioon terminile “järjestuse mäng”

²⁶ Brams, S. J. *Theory of Moves*. Cambridge, Cambridge University Press, 1994, lk 1

²⁷ Vt ptk 1.1.2. *huvid lahkevus*

78 range järjestuse mängu
(iga mäng neist võib olla nii kooperatiivmäng
kui ka mitte-kooperatiivmäng)

57 konfliktmängu

21 mittekonfliktmängu

sh

- 31 mängu ühe tasakaalupunktiga pikas perspektiivis
- 24 mängu kahe tasakaalupunktiga pikas perspektiivis
- 2 mängu kolme tasakaalupunktiga pikas perspektiivis

1.2.2. Mänguteooria liigid ja nende rakendatavus

Sotsiaalteadlaste poolt on poliitikauuringuteks ja analüüsimiseks kasutusele võetud kaks mänguteoreetilist raamistikku: kooperatiivmängu ja mitte-kooperatiivmängu teooria.²⁸ Kõik 78 mängu võivad olla nii kooperatiivmängud kui ka mitte-kooperatiivmängud.

Kooperatiivmängu teooria

Kooperatiivmängu põhiomadus on järgmine. Eksisteerib mingi piir, millest ka paremal positsioonil (või võitev) pool kaugemale ei lähe.²⁹ Piiri paneb paika ja sellest üleminemise keelab kas mõni väline tegur (nt seadusandlus) või mängijate omavaheline kindel kokkulepe.³⁰ Kui eksisteerib vähimigi reaalne võimalus, et kokkulepet või ettekirjutust võidakse rikkuda, ei saa mängu tulemuste analüüsimisel ega ennustamisel lähtuda kooperatiivmängu teooriast.

²⁸ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 23

²⁹ Ibid, lk 24

³⁰ Paas, T. Kvantitatiivsed meetodid majanduses (majandusmatemaatika). Tartu, Tartu Ülikool, 1998, lk 178

Taolist lähenemist kasutatakse põhiliselt siseriiklike poliitiliste protsesside lahkamisel, näiteks valimised või valimisjärgne koalitsiooni moodustamine. See on võimalik, kuna mängureeglid (ehk nõ kokkuleppe) on riik kinnitanud õigusaktidega, mis on täitmiseks kohustuslikud kõigile. Rahvusvaheliste suhete, eriti just konflikti puhul, pole antud käsitus rakendatav. Seda põhjusel, et rahvusvaheline õigus on (siseriiklikuga võrreldes) üldsõnaline ja napp ning selle vastu eksimist tuleb suhteliselt tihti ette. Samuti pole institutsionaalset struktuuri, mis suudaks valvata reeglite täitmise üle.³¹ Toodud põhjused on hiljutigi kinnitust saanud mitmetest näidetest. Olulisim on Ameerika Ühendriikide ja tema liitlaste tegevus Iraagis, hoolimata ÜRO vastuseisust. Samuti peab tõdema, et Euroopa Liit pole institutsioonina seni oma liikmesriike suutnud terviklikku julgeolekuküsimuste kokkulepet või tegevuskava kinnitama. Seetõttu ei leia kooperatiivmäng ka antud töös pikemat käsitlemist.

Mitte-kooperatiivmängu teooria

Erinevalt kooperatiivmängu teooriast pöörab antud teooria erilist tähelepanu osalejate strateegilisele tegevusele. Seda eeldusel, et kindlaid kokkuleppeid osalejate vahel pole. Seega tehakse otsused täiesti iseseisvalt.³²

Erilist tähelepanu tuleb siinkohal pöörata Nash'i tasakaalu mõiste definitsioonile: "strateegiate valikute kombinatsioon viib Nash'i tasakaaluni siis ja ainult siis, kui ükski mängija ei soovit muuta oma strateegiavalikut, arvestades teiste osalejate valikuid strateegiate vahel." Taolist lahendust võib pidada stabiilseks ja püsivaks, kuna ükski osaleja pole huvitatud oma strateegia muutmisest (tingimusel, et ka teised osalejad jäävad oma valikute juurde). Kuna taoline tingimus kehtib kõigi osalejate kohta, ongi stabiilsus saavutatud.³³

Näiteid mitte-kooperatiivsetest mängudest

³¹ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 24-25

³² Ibid, lk 25

³³ Ibid, lk 26

Vangide dilemma

Olgu kõnealuste vangide nimedeks Rida ja Tulp. “Kaks inimest on arreteeritud, kahtlustatuna kuritöös ja asuvad arestimajas eraldi kambrites, ega saa seetõttu üksteisega suhelda või konsulteerida. Ilma ülestunnistusest vähemalt ühelt vangilt, pole prokuröri piisavalt tõendeid süüdimõistmiseks. Proovides ülestunnistust saada, annab prokurör mõlemale vangile teada nende võimalike tegevuste tagajärjed.

- Kui üks kahtlusalustest tunnistab üles ja teine mitte, siis ülestunnistaja saab võimudega koostöö eest vabaks. Teine kahtlusalune saab kümneaastase vanglakaristuse.
- Kui mõlemad tunnistavad üles, saavad mõlemad vähendatud karistuse – viis aastat vangistust.
- Kui mõlemad otsustavad mitte üles tunnistada, saavad mõlemad 1-aastase karistuse ebaseaduslikult relva omamise eest.”

Lahenduste näitlikustamiseks on toodud järgmine tabel.³⁴

		Tulp	
		Koostöö Reaga	Konflikt Reaga
Rida	Koostöö Tulbaga	3,3	1,4
	Konflikt Tulbaga	4,1	2,2

Arvud tabelis kirjeldavad valikute tagajärge. Number 4 tähistab positiivseimat lõpptulemust, number 1 negatiivseimat. Esimene komaga eraldatud arvudest kirjeldab lõpptulemust Rea jaoks, teine Tulba jaoks.

Strateegiate valikute prognoosimisel on lähtutud eeldusest, et mõlemad kahtlusalused lähtuvad vaid enda huvidest. Esmalt on selge, et kui üks neist peaks üles tunnistama, on teise huvides vastata samaga, vältimaks maksimaalset karistust. Ülestunnistuse puhul on pehmeimaks karistuseks, mille saavutamine on garanteeritud, viieaastane vanglakaristus. See pole eeldatavasti kuigi soovitud lahendus. Samas jääb lootus, et teine pool üles ei tunnista, mis garanteeriks vabaks saamise. Seega domineerib soov kaaslane üles anda. Isegi kui kaaslastel oleks võimalik üksteisega konsulteerida (kuid jättes jõusse eelduse, et mõlemad lähtuvad ainult enda huvidest) ja kokkulepe oleks

³⁴ Brams, S. J. 1994, lk 127-129

saavutatud, on ikka mõlema poole huvi seda murda (seda enam on lootust vabadusse pääseda).³⁵

Argpüksi mäng

Mängu võib kirjeldada kui julguse peale sõlmitud kihlveo teostust. Loobumine tähendaks araks löömist, jätkamine võitu.

		Tulp	
		loobuda	Jätkata
Rida	Loobuda	3,3	2,4
	jätkata	4,2	1,1

“Kaks autojuhti kihutavad üksteise poole kitsal tänaval. Mõlemal on valida kõrvalepõikamise, mis tagaks õnnetuse ärahoidmise, ja kokkupõrkeni viival trajektoiril jätkamise vahel. Mõlema mängija eelistused oleksid sellises järjekorras:

- Ise jätkata, tingimusel, et teine osapool lööb araks (maksimeerib tulemust).
- Mõlema kartmalöömine, mis tähendaks mõlemale ka häbisse jäämist.
- Olla ainus, kes kartma lööb (maksimeerides teise osavõtja tulemust).
- Surm kokkupõrke tagajärjel, kui kumbki ei loobu.”

Kummalgi mängijal pole antud juhul võimalik ise maksimeerida oma tulemust, kuna selleks peab teine pool loobuma. Taoline üksteisest sõltumine motiveerib mängijat ähvardama jätkamisega, lootes, et teine loobub. Loobumine pole kuigi atraktiivne lahendus, seda põhjusel, et tegevus maksimeeriks vastasmängija tulemust.³⁶

Hirvejaht

Hirvejahi käsitlus võib rahvusvaheliste suhete uurimisel pidada pea sama tuntuks kui eelmisi “mänge”. Lugu, kui selline, pärineb Jean-Jacques Rousseau sulest ja kirjeldab järgmist olukorda. Jahimehed üritavad hirve püüda. Edu saavutamiseks on vaja terve päev ühiselt vaeva näha – kummagi altvedamine välistaks hirve kättesaamise. Paraku pole jahimehed eriti ettenägelikud. Kui nende teele satuks jänes, mille püüdmine

³⁵ Ibid, lk 129

³⁶ Brams, S. J. 1994, lk 130

oleks märgatavalt kergem, valiks nad kohe lihtsama tee, mitte hoolides oma kaaslase saatusest. Seda hoolimata hirve suurusest ja tema liha heast maitsest.³⁷

Osalejate eelistused võimalike tulemuste osas on järgmised:

- Teha koostööd ja saavutada maksimaalne tulemus.
- Minna ise jänest püüdma, jättes ülejäänud kõigest ilma.
- Kõik lähevad jänest püüdma.
- Jätkata hirve püüdmist, kuigi kaasmängija otsustas jänesepüügi kasuks.

Skemaatiliselt kujutatakse hirvejahti järgmiselt.³⁸

		Tulp	
		Koostöö, hirv	Üksi, jänes
Rida	Koostöö, hirv	4,4	1,3
	Üksi, jänes	3,1	2,2

1.2.3. Mänguteooria edasiarendused

Poliitiline kauplemine

Poliitilise kauplemise termin on autorite poolt defineeritud üsna vabas vormis järgmiste punktidega.

- Vähemalt kaks osalejat peab olema.
- Osalejad teevad reaalseid pingutusi, et saada kokkuleppele küsimuses, kuidas jagada, ümberjagada või suunatud piiratud ressursi.
- Protsess ei pea olema kindla ülesehitusega ega kindlas vormis (nt suuline).
- Kui tegemist on struktureeritud ja verbaalse kauplemisega, kus üheaegselt on (nt ühe laua taga) kõik huvitatud osapooled, siis võib seda juba läbirääkimisteks nimetada (eesmärgiks formaalse või mitteformaalse kokkuleppe saavutamine).³⁹

³⁷ Lieshout, R. H. *Between Anarchy and Hierarchy: A Theory of International Politics and Foreign Policy*. Aldershot/Brookfield, Edward Elgar Publishing, 1995, lk 81

³⁸ Lieshout, R. H. 1995, lk 81-82

Sõna “poliitiline” defineeritakse David Eastoni järgi: autoritatiivne (sundiv, otsustav, autoriteetne, jõupositsioonilt) piiratud ressursside (ümber)paigutamine. “Poliitiline kauplemine” seega: vähemalt kahe osaleja reaalsed pingutused huvide lahknevuse tingimustes saavutamaks kokkulepet piiratud ressursside ümberpaigutamise osas (jõupositsioonilt). Sõna jõupositsioonilt eristab poliitilise kauplemise terminit majanduslikust – seal on vahendiks ümberjagamisel hinnakujundusmehhanism, antud juhul poliitiline võim ümberjagamiseks.⁴⁰

Poliitiline kauplemine rahvusvahelistes suhetes

Teoreetikud on esile toonud väite, kauplemise käsitlus majandusteaduses on selle kasutamiseks poliitikauuringutes liialt lihtsustatud. Arvesse tuleb võtta mitmeid lisafaktoreid. Näiteks: tugevad ja kannatlikud riigid, eriti kui neil on võimalus määrata päevakord ja alustada esimese pakkumisega, suudavad tõenäoliselt saavutada parema tulemuse, kui klassikaline käsitlus seda lubaks. Selliselt võib sõja-aldis riik anarhilises rahvusvahelises olukorras suhetes nõ rahuarmastavate riikidega saada kauplemises olulise eelise.⁴¹

Rahvusvaheliste suhete uurimisel läbi poliitilise kauplemise prisma on oluliseks peetud valitseva korra (unipolaarsus, bipolaarsus, multipolaarsus) iseloomu. On oluline teada, kas riigid tegutsevad otsustamisel iseseisvalt või mõjutavad kauplemist ka kolmandad osapooled. Näiteks on toodud külma sõja aegne olukord, kus Ida-Euroopa riikidega kauplemisel suheldi tegelikult Moskvaga.⁴²

Poliitilist kauplemist rahvusvahelisel tasandil saab jälgida kahest vaatenurgast. Kitsalt võib vaadelda kuidas nt mõne konflikti lahendamiseks on läbirääkimisi peetud. Laiemalt on võimalik uurida, millised muutused olukorras toimusid, mis lahenduseni viisid, ja milliste vahenditega tegutsesid läbirääkimistel. Konkreetne läbirääkimiste tulemus (nt leping) on pelgalt väike osa protsessist, mida kauplemiseks nimetada.⁴³

³⁹ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 7

⁴⁰ Ibid, lk 7

⁴¹ Ibid, lk 32-33

⁴² Ibid, lk 137

Näitena kvantitatiivse meetodi (antud juhul argpüksi mäng) kasutamisest poliitilise kauplemise idee rakendamisel on mainitud Iisraeli-Egiptuse konflikti (aastani 1973). Tollases külma sõja kontekstis oli Iisrael Ameerika Ühendriikide mõjualas ja Egiptus Nõukogude Liidu omas. Suurjõudude ühismõju ei vaigistanud piirkonna ebastaabilsust, vaid muutis selle eelmainitud mänguks. Mängu skeem on esitatud järgneva tabelina.⁴⁴

		NL-Egiptus	
		Agressioon	Rahumeelsus
USA-Iisrael	Agressioon	1,1	4,2
	Rahumeelsus	2,4	3,3

Mängul puudub domineeriv strateegia ja eksisteerib kaks Nash'i tasakaalu: lahendused 2,4 ja 4,2. Alates 1967. aasta sõjast, mil Iisrael Egiptuse, Süüria, Jordaania ja Iraagi vastu tegutsedes oli vallutanud Siinai poolsaare, Golani kõrgustiku ja Läänekalda, oli lahenduseks olnud 4,2 (st soodne olukord Iisraeli jaoks). Nimetatud konflikti järgsel ajal püüdis Egiptus olukorda muuta, pidades kurnamissõda Iisraeliga aastatel 1970-1971. Suurriigid tegid tekkinud olukorra tõttu pingutusi sõjategevuse ohjeldamiseks, et vältida mõlemapoolset agressioonistrateegiat (lahendus 1,1 – halvim mõlemale). Samas oli mõlemale suurjõule selge, et 3,3 lahendus oli utoopiline – ka käesolevas käsitluses pole selline lahendus tasakaalupunkt.⁴⁵

Egiptuse riigi jaoks oli tekkinud olukord loomulikult ebasoodne, samuti oli selge, et läbirääkimiste teel seda muuta oli võimatu. Taolist oli vaja sõjategevust taasalustada, et tasakaalupunktist väljuda. 1972. aastal, mõistes, et Nõukogude Liit ei soovi sellisesse tegevusse panustada, alustas Egiptus salajasi läbirääkimisi Ameerika Ühendriikidega. Iisrael elas ometi 1973. a üllatusrünnaku üle ja kuna olukorraga oli seotud vaid USA õnnestus 1974. ja 1976. aasta Siinai lepetega rahu saavutada ja säilitada. Kirjeldatud konflikti lõpust alates võib täheldada asjaolu, et Egiptuse administratsioon võttis omaks uue lähenemise vangide dilemma kujul.⁴⁶

⁴³ Ibid, lk 138

⁴⁴ Ibid, lk 140-141

⁴⁵ Ibid, I. 2002, lk 140-141

⁴⁶ Ibid, lk 141-142

		Egiptus	
		Koostöö	Vastuseis
Iisrael	Koostöö	3,3	1,4
	Vastuseis	4,1	2,2

Mängul pole domineerivat strateegiat ja unikaalne 2,2 tasakaalupunkt. Mõlemapoolse koostöö lahendus pole püsiv, kuna üksipuha kummal poolel oleks kasulik sellest lahti öelda. Vangide dilemma klassikaline vorm soosiks 2,2 lahendust, seetõttu on selge, et mõlemapoolse koostöö tekkimiseks on tarvis välist vahelesegamist. Kuna Nõukogude Liit oli kõnealusel perioodil piirkonnast taandunud, oli USAI vajalike sammude astumine ka võimalik. Seetõttu olid lahenduseks eelmainitud Siinai lepped ja Camp David'i kokkulepe, mis sündisid mõlema osaleja koostöö tulemusel. Mõlema riigi sõltuvus välisabist (nii rahalisest kui sõjalisest), andsid antud olukorras USAle võimaluse argpüksi mängu lõpliku seisu vangide dilemmaks muutmisel ja sellest mainitud tulemuse saavutamisel.⁴⁷ Ebatavalise tulemuse selgitamisel tuleb abiks ka kooperatiivmängu teooria. Antud juhul on kokkuleppeks või teatud põhimõtteid järgima sundiv tegur USA kui abiandja mõju.

Käiguteooria

Oma romaanis *Catch-22* kirjeldab autor Joseph Heller lahinglendurit sõjaolukorras raske valiku ees. Olukord on üldistatud mänguskeemi, kus olenemata tulbas asuva mängija valikust on reas asuva mängija parim valik sundida tulbas olev mängija talle halvima või sellest järgneva tulemuseni ja vastupidi. Taolistes mängudes on olulisel kohal nn käiguõigus. Lenduri olukord seisnes järgnevas: “Kui ta lendaks (veel lahinguülesandel), oleks ta hull ja ei peaks seda tegema, kui ta aga poleks tahtnud lennata, oleks ta vaimselt terve ja pidanuks lendama”.⁴⁸

Taoliste ja paljude teiste dilemmasid sisaldavate mängusituatsioonide põhjaliku lahtiseletamisega tegeleb käiguteooria.

⁴⁷ Doron, G., Sened, I. 2002, lk 142-143

⁴⁸ Brams, S. J., To mobilize or not to mobilize: Catch-22s in international crises. *International Studies Quarterly* detsember 1999, nr 43, lk 621

Käiguteooriat loeb selle looja Steven J. Brams osaks mitte-kooperatiivsete mängude teooriaks. Seda põhjusel, et lähtunud on põhimõttest, et planeerides oma tegevusi, ei eelda osalejad, et teine pool võiks sõlmida kokkuleppe, tagamaks koostööd. Kokkuleppeid peetakse võimalikuks vaid juhul, kui see lähtub otseselt osaleja enda huvidest. Põhiliselt tegeleb teooria 57 konfliktse range järjestuse mänguga.⁴⁹

Erinevalt klassikalisest mänguteooriast, mis on läbinisti staatiline, pakub käiguteooria dünaamilist lähenemist. Teooria võimaldab analüüsida ja prognoosida strateegiate valikut pikemas perspektiivis.⁵⁰

Uudne lähenemine põhineb kolmel kontseptuaalsel seisukohal:

- tasakaal pikemas perspektiivis või tasakaalu saavutamine põhjusel, et osalejad lähtuvalt otsuste tegemisel pikast perspektiivist;
- lõpptulemused, mis on põhjustatud asjaolust, et ühel mängijal on “liikuv jõud”, “eesõiguse jõud” või “ähvardamise jõud”;
- mittetäielik informatsioon, seda kas mängija eelistuste või jõudude paiknemise osas.

Mitmete tasakaalupunktide olemasolu korral sõltub neist mõne reaalselt teoks saamine mängu alguspunktist, faktist, kes alustab jmt. Tasakaalupunkt pikas perspektiivis sõltub seega mängu käigust. Võrdlemist väärivad ka pika perspektiivi tasakaalupunkt ja Nash'i tasakaal (tavapärase mitte-kooperatiivsete mängude tasakaalupunkt).⁵¹

Käiguteooria näeb mänguteooria maatriksis tasakaalupunkte pikemas perspektiivis.

		Tulp	
		Strateegia 1	Strateegia 2
Rida	Strateegia 1	[(2,4)]	(4,2)
	Strateegia 2	1,1	(3,3)

⁴⁹ Brams, S. J. 1994, lk 2-3

⁵⁰ Ibid, lk 1

⁵¹ Ibid, lk 2

Nash'i tasakaal on toodud nurksulgudes, tasakaalupunktid pikemas perspektiivis ümarsulgudes. Kui Rida peaks alustama liikumist lahendusest 2,4, on tema ainuke valik liikuda lahendusele 1,1. Tulbal on edasi kasulik oma strateegiat vahetada ja toimub liikumine lahenduseni 3,3. Sellest punktist on Real oma strateegiat muutes jõuda enda jaoks maksimaalse tulemuseni 4,2, kuid see poleks püsiv lahendus, kuna Tulp saaks oma strateegiat muutes viia olukorra enda jaoks parima tulemuseni. Nii võiks ring kesta lõpmatuseni. Rea poolt õige valik oleks seega jääda seis 3,3, mis on ka järelikult püsiv lahendus. Ülejäänud pikema perspektiivi tasakaalupunktid on saavutatavad, kui nõ käimist alustatakse teise mängija poolt ja/või teisest algseisust.⁵²

Tähtsust ei oma, milline mängija asub tabelis mis kohal, samuti strateegiad. Muutuvad lihtsalt vastavate väärtuste asukohad maatriksis, mitte tulemus või “mängu” käik.

Põhiline erinevus nii klassikalisest mänguteooriast kui ka poliitilise kauplemise teooriast on dünaamilisus.

1.3. Näited mänguteooria rakendamisest rahvusvaheliste suhete uurimisel

Vietnami pommitamine USA poolt 1972. a

Täpsemalt saab analüüsiga tutvuda Bramsi 1994. a teoses. Esimene maatriks kujutab mängu tegelikku käiku, teine seda, kuidas olukorda mõistis Vietnam.⁵³

⁵² Brams, S. J. 1994, lk 19-29

⁵³ Ibid, lk 110-117

		Vietnam	
		Järeleandmine	Kompromissitus
USA	Piirata pommitamist	4,3	2,4
	Pommitada piiramatult	3,2	1,1

		Vietnam	
		Järeleandmine	Kompromissitus
USA	Piirata pommitamist	4,3	3,4
	Pommitada piiramatult	2,2	1,1

*Kuuba raketikriis*⁵⁴

Kasutada on võimalik kahte varianti, olenevalt olukorra tõlgendamisest.

		NL	
		Eemaldumine	Agressiivsus
USA	Blokaad	3,3	2,4
	Õhurünnakud	4,2	1,1

		NL	
		Eemaldumine	Agressiivsus
USA	Blokaad	3,3	1,4
	Õhurünnakud	2,2	4,1

⁵⁴ Brams, S. J. 1994, lk 130-138

*Iraani pantvangikriis 1979. a*⁵⁵

Esimene maatriks kirjeldab olukorda selliselt nagu seda nägi Carteri administratsioon, teine tegelikku olukorda.

		Khomeini	
		Läbirääkimised	Agressiivsus
Carter	Läbirääkimised	4,3	2,4
	Sõjalise jõu kasutamine	3,2	1,1

		Khomeini	
		Läbirääkimised	Agressiivsus
Carter	Läbirääkimised	4,2	2,4
	Sõjalise jõu kasutamine	3,1	1,3

1.4. Kokkuvõte

Mänguteooria ja selle edasiarenduste rakendamine poliitikauuringutes on teatud tingimustel võimalik ja tervitatav. Rahvusvaheliste konfliktide hulgast leiab rohkesti näiteid, mille puhul on kõik eeldused täidetud, et mänguteooriat nende uurimiseks rakendada.

Samas võib täheldada, et teatud eeltingimuste täitmine ei pruugi olla määrav. Ses kontekstis on tähelepanuväärseim kolmandate osapoolte mõju. Kolmandate osalejate mõju saab enamasti taandada mängus osalejate tugevusteks või nõrkusteks. Selliselt osalevad mängus alliansid. Samuti, kolmanda osapoole mõju võib mittekooperatiivmängu muuta kooperatiivmänguks. Taolistel juhtudel ei ole mängu lõpptulemus nõ traditsiooniline, kuid siiski mänguteooriaga seletatav.

⁵⁵ Ibid, lk 165-170

2. EESTI JA VENEMAA VAHELISED KONFLIKTSITUATSIOONID

2.1. Tartu rahu

Teoreetikud on ajaloo uurimisel väitnud, et Venemaa välispoliitika huvi Eesti alade vastu on alguse saanud ammustest aegadest. Esimese näitena on mainitud Jaroslav Targa vallutusretke 1030. aastal. Sama protsessi edasisteks lülideks peetakse Venemaa poolset tegevust Liivi sõjas, Põhjasõjas ja ka 20. sajandil.⁵⁶

Eesti-Vene piiriprobleemi arengutest 1917-1919 tuleb olulisena silmas pidada järgmist. Peterburi, Pihkva ja Eesti kubermangude piiride korrigeerimise osas olid Eesti jaoks vastutulelikud nii kodanlik Ajutine Valitsus kui ka nõukogude võim. Eesti kubermanguga liitumise küsimus tõstatati Narva ja Petserimaa elanike poolt. Nimetatud alad said kogu ülejäänud territooriumiga ka iseseisvaks riigiks 1918. aastal. Iseseisvusmanifestis mainiti veel, et kõnealuste probleemsete aladega seotud piiriküsimuste lõplik lahendamine sünnib peale maailmasõja lõppu rahvahääletuse teel.⁵⁷

Saksa okupatsioonivõimu all oli Eesti ala jagatud kaheks haldusüksuseks, mille alla kuulusid nii Narva linn ja selle ümbrus ja Petserimaa.⁵⁸ Järjekordse punaarmee pealetungi ajal Eestis tegutsenud Eesti Tööraha kommuun olulist piiriküsimuses ei muutnud. 1919. aastal, peale nõukogude vägede väljatõrjumist, langetas Eesti Asutav kogu ajutises põhiseaduses otsuse, mille kohaselt peeti Narva linna ümbrust ja Petserimaad Eesti riigi osadeks, jättes samas täpse piiri paikapanemise edasiste rahvusvaheliste lepingute sätestada.⁵⁹

Tartu rahulepingu sõlmimisele eelnesid mitmekuised läbirääkimised.

Piiriläbirääkimisi on kirjeldatud kui “raskeid, pikaleveninuid ja kirgederohkeid”.

Selle põhjusena on mainitud jätkuvat sõjategevust (mis tähendas sõjalis-strateegiliste

⁵⁶ Mattisen, E. *Eesti-Vene piir*. Tallinn, AS Ilo, 1993, lk 11

⁵⁷ Ibid, lk 23-27

⁵⁸ Ibid, lk 28

⁵⁹ Ibid, lk 30-31

kaalutluste arvestamist mõlemal poolel), umbusaldust teineteise vastu ning ajaloolisi ja etnilisi tingimusi. Esimesed mõlemapoolsed kavad polnud kooskõlas rahvuste enesemääramise õiguse ja segarahvastikuga asustatud alade elanike tahtega arvestamise põhimõtetega. Esimesena esitas läbirääkimistel oma ülepaisutatud kava Eesti pool, peale vaheaga Vene delegatsioon. Venemaa esindus pidas Eesti ettepanekut igatahes “strateegiliselt agressiivseks ja täiesti vastuvõtmatuks”, seda ka õigustatult. Eesti delegatsioon omakorda tunnistas vastaspoole esimese kava “olemuselt annektionistlikuks ja seega täiesti vastuvõtmatuks”. Läbirääkimiste käigus tehti mõlemapoolseid järeleandmisi, küll oli Nõukogude pool kompromissitu julgeolekugarantiide küsimuses. Väidetavalt Eesti riigi kaudu imperialistlikel riikidel võimalik ohustada Nõukogude Venemaad. Murrangu läbirääkimistesse tõi mõlemapoolne kurnatus sõjategevus. Suhteliselt kiiresti lahendati seetõttu ka julgeolekugarantiide küsimus. Läbirääkimiste lõppjärgus tegi Vene pool siiski katset jõuga olukorda muuta, saates väed Narva lähistel ägedale rünnakule. Pealetung siiski edukaks ei kujunenud ja Tartus muutus ka Vene delegatsioon järeleandlikumaks. 1919. a lõpuks oli sisuliselt saavutatud ka kokkulepe, mis sai kinnitust ka järgmise aasta veebruaris sõlmitud Tartu rahulepingus.⁶⁰

Rahulepingu sõlmimisele ei tohiks leida liialt olulist põhjendust sõjategevusest. Hoolimata asjaolust, et piir langes suures osas kokku tollase rindejoonega ja et Eesti väed olid vastaspoole Eesti aladelt väljatõrjunud, arvatakse, et Nõukogude Venemaal oli tollal veel piisavalt sõjalist võimsust konflikti jätkamiseks. Samuti oli suuremad vastased teistel rinnetel põhimõtteliselt alistatud. Kokkulepet võib pidada kompromissiks, mis tehti rahva elulisi huve arvestades. Mõlema poole läbirääkimiste käigus tehtud järeleandmisi võib pidada suuruselt samaks. Samas saavutati nõ lisaväärtusena Eesti iseseisvuse tingimustega tunnustamine.⁶¹

2.2. Mänguteooria rakendamine Tartu rahu osas

⁶⁰ Mattisen, E. 1993, lk 33-59

⁶¹ Ibid, lk 61-62

Tartu rahule eelnenud protsessi algses faasis olid Nõukogude Liidu juhtfiguurid seisukohal, et on Eestist sõjaliselt üle ja pidasid paremuselt teiseks lahenduseks konflikti (ehk mõlemapoolset agressiooni). Kui sõjalised aktsioonid edu ei taganud, muudeti seisukohti ja peeti paremaks (paremuselt teiseks) läbirääkimisi mõlemapoolsete kompromissidega. Poolte jaoks halvimaks stsenaariumiks oleks mõlemil juhul olnud vastutulek teise poole nõudmistele.

Seega muutus vastuseisu käigus täieliku konflikti mäng vangi dilemmaks.

Täielik konflikt

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	2,3	4,1
	paindlikkus	1,4	3,2

Vangi dilemma

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	2,2	4,1
	paindlikkus	1,4	3,3

2.3. Baaside lepingu sõlmimine

22. septembril 1939.a. esitas Nõukogude Liidu saadik Tallinnas Nikitin välisminister K. Selterile kutse külastada Moskvat, et alla kirjutada selleks ajaks valminud uuendatud kaubaleping Eesti Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahel. 24. septembri õhtul saabus minister Moskvasse ja teda paluti veel samal õhtul Kremlisse, kuhu teda saatis saadik A. Rei. Vastuvõtjateks olid välisminister Molotov ja kaubandusminister Mikojan. Kaubanduslepingu allakirjutamise asemel esitas Molotov ultimatiivselt, et kuna Eesti ei suuda garanteerida oma erapooletust, siis olevat Nõukogude valitsus

otsustanud nõuda Eestil sõjaväebaase Tallinnas ja mujal ning peale selle sõjalise liidu lepingut.⁶²

Abistamispakti ettepanek tuli, kõikidele eellugudele vaatamata siiski üllatusena Eesti valitsusele ja sõjaväe juhtidele. 26. septembril peeti Tallinnas Vabariigi Valitsuse koosolek president K. Pätsi eesistumisel. Välisminister kandis üksikasjaliselt ette kõnelused Moskvast, tuues välja järgmised punktid:

- a) tema kutsumine Moskvasse kaubandusliku kokkuleppe allakirjutamiseks
- b) Molotovi ettepanek abistamispakti sõlmimiseks tema poolt ette pandud kava kohaselt
- c) selle ettepaneku motiveerimiseks esile toodud Poola allveelaeva põgenemine, Nõukogude Liidu laevanduse julgeoleku huvid
- d) Molotovi ähvardus "saavutada N. Liidu julgeolekut ning pakti kavast nimetatud eesmärgid teiste vahenditega juhul, kui Eesti valitsus keelduks pakti sõlmimast"
- e) Molotovi korduv rõhutamine, et N. Liidu valitsus peab küsimuse lahendamist rutuliseks.

Kui siis veel omalt poolt seletusi andsid saadik Rei, peaminister Eenpalu ja sõjavägede ülemjuhataja Laidoner ja mõned valitsuse liikmed selles küsimuses oma arvamise olid avaldanud, võttis president Päts kokku kõik esitatud mõtteavaldused ning teatas oma seisukoha, et tema peab pakti sõlmimist N. Liiduga paratamatuks. Välisministeeriumi kõrgeid ametnikuid pidasid ebaotstarbekaks paluda abi sõbralikelt riikidelt: Soome oli juba oma hoiakuga näidanud, et sealt tuge loota polnud. Saksa saadik soovitas Eestil leping alla kirjutada võimalikult kiiresti, leides selle olevat ainsa pääsetee. Moskvasse sõitsid abistamispaktile soodsamaid tingimusi välja kauplemine minister Selter, Riigikogu esimees J. Uluots ja prof. A. Piip. Leping sõlmiti 29. septembril ja delegatsioon naases Tallinnasse 30. septembril rusutud meeleolus. 2. oktoobril algasid Tallinnas juba läbirääkimised baaside paiknemise üle. Leppe sõlmimise ajakava annab ilmset tunnistust faktist, et Nõukogude pool kiirustas usinasti tagant ja mõtlemisaega oli Eesti poole väga vähe.⁶³

2.4. Mänguteooria rakendamine Baaside lepingu osas

⁶² Warma, Aleksander 1993, lk 12

⁶³ Ibid, lk 13-15

Baaside lepingu mängu saaks kujutada järgmiselt.

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	2,3	4,1
	paindlikkus	1,4	3,2

Lahendust järjekorra kirjeldamisel võib lähtuda järgmistest asjaoludest. Nõukogude Liidu eelistused olid:

- “Üks” ehk kõige ebasoovitud oli olla ise valmis kompromissideks ja koostööks ja saada Eesti poolelt vastu agressioon.
- “Kaks” – mõlemapoolne koostöö poleks eeldatavasti täitnud Nõukogude Liidu välispoliitilisest ambitsioonist tingitud soove. Läbirääkimised mõlemad pooli rahuldava tulemuseni jõudmiseks ei olnud jõupositsioonil olija huvides. Ka olukord Euroopa riikide omavahelistes suhetes (fakt, et Nõukogude Liidu kõnealustele ambitsioonidele olulist vastuseisu ei olnud) lubas suurriigile paremat tulemust.
- “Kolm” – mõlemapoolne agressioon oleks usutavasti üsna eelistatud olnud, arvestades Venemaa tollast sõjalist võimsust poleks see suurriigi jaoks halb variant olnud.
- “Neli” – parim lahendus Nõukogude Venemaa jaoks – agressioon, millele vastuseks rahumeelsus, Eesti riigi leppimine olukorra kui paratamatusega ja koostöövalmidus.

Eesti riigi eelistused on kirjeldatud maatriksis. Nõukogude Liidu jaoks parem lahendus tähendas Eesti jaoks halvemat. Väikeriik soovis säilitada oma suveräänsust ja hoida konfliktist eemale, suurriigi soovid ja erinevate lahenduste väärtused olid vastupidised.

Lahtiseks jääb siiski küsimus – kas Eesti oleks pidanud eelistama agressioonile samaga vastamist. Esimese variandi puhul (Eesti eelistanuks kasutada jõudu) võiks olukorda kirjeldada järgmiselt. Nõukogude Liit sooviks olukorda kindlasti muuta, kuna algseisus (koostöö-koostöö) on Eesti isegi suhteliselt paremas seisus. Nõukogude Liit muutis olukorda, liikudes agressiivsele strateegiale. Eesti poolelt

oleks mõistlik olnud samaga vastata. Edasiseks liikumiseks poleks taolisse staadiumisse jõudes kummalgi huvi, ei lühi, ega pikaajalises perspektiivis. Nimetatud mängu nimetatakse täieliku konflikti mängu.

Juhul kui Eesti eelistus oleks igal juhul vältida endapoolset jõu kasutamist, oleks maatriksi erinevus esimeses tulbas Eesti resultaate osas.

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	1,3	4,1
	paindlikkus	2,4	3,2

Ainus erinevus eeltoodud maatriksiga on asjaolu, et Eesti poleks huvitatud konfliktis osalemisest ja tasakaalupunkt oleks ükspuha kust alustades või milliseid käike tehes 2,4. Seega Nõukogude Liidu strateegia oleks jäänud samaks.

2.5. Vene relvajõudude eestist lahkumise lepe

Vägede väljaviimine oli Eesti jaoks kahtlemata üks olulisemaid punkte läbirääkimistes idanaabriga. Päevakorral oli see loomulikult alates Eesti taasiseisvumisest. 1992. a alates leidsid aset regulaarsed kohtumised Vene Föderatsiooni ja Eesti delegatsioonide vahel. Algjärgus oli Venemaa poolt pakutud tähtaeg 1997. a. Eesti poole mittenoustumine sai põhimõttelise poolehoidu 1992. a suvel toimunud CSCE Helsingi tippkohtumisel vastu võetud dokumendiga *Muudatuste väljakutsed*, milles Venemaa kohustus korrastatult ja tingimusteta tooma ära oma väed Balti riikidest. Omapoolse venitamise põhjusena tõi Venemaa põhiliselt inimõiguste rikkumised Eestis (samuti ka Lätis). Asjade käiku sekkus ka otseselt Venemaa president Boriss Jeltsin, andes välja ukaasi vägede väljaviimise peatamisest Balti riikidest. Venemaa poolse jätkuva inimõiguste rikkumise rõhutamise tõttu otsustati 1992. a lõpul Eestisse (ja Lätisse) saata CSCE delegatsioon tutvumaks inimõiguste olukorraga.

Esimene tõsisem tagasilöök saabus 1993. a suvel, kui vägede väljaviimine taaskord Venemaa poolt peatati, põhjuseks toodi Riigikogus vastuvõetud välismaalaste seaduse puudujäägid. Lõpptulemusena võttis Riigikogu vastu seadus parandatud variandi. Sama aasta sügisel leidis aset ka murrang. Leedust oli esimesena balti riikidest Vene relvajõud lõplikult lahkunud. Eesti osas saavutati kokkulepe tähtaja osas, milleks sai 31. august 1994. a.

1994. aasta aprillis kokkulepe Venemaa poolt siiski tühistati. Läti kohta jäi tähtaeg kehtima. Edasist perioodi, kuni vägede lahkumiseni augusti viimasel päeval, võib nimetada Eesti poole agaraks *lobby*-perioodiks. Kohtumisi peeti mitmel tasandil. Genfis toimus mitmeid läbirääkimisi Välisministeeriumi asekantsler Raul Mälgu ja Vene Föderatsiooni asevälisminister Vitali Tšurkini vahel. Juuli lõpul saabus Eestisse vaid mõnepäevase etteteatamisega kutse president Merile tema Vene kolleegilt. 26. juulil 1994. a allkirjastati presidentide poolt Moskvast Eesti ja Venemaa vaheline lepingud Vene Föderatsiooni relvajõudude väljaviimisest Eesti territooriumilt ja nende relvajõudude pensionäride sotsiaalsete tagatiste küsimuses. Tähtajaks jäi siiski sama aasta 31. august, mida ka täideti.⁶⁴

2.6. Mänguteooria rakendamine relvajõudude väljaviimise leppe osas

Lahenduste järjestus Venemaa jaoks oleks järgmine:

- “Üks” ehk viletsaim lahendus – ise koostööd teha ja vastu saada kompromissitus.
- “Kaks” – mõlemapoolne kompromissitus. Sama kehtib Eesti kohta.
- “Kolm” – mõlemapoolne koostöö oleks paremuselt teine lõpptulemus mõlemale osalejale. Eestist vägede väljaviimine oleks rahuldanud väikeriiki, vastutasuks soodustuste saamine suurele osale venekeelsele elanikkonnale – Vene riiki.
- Parim variant – olla ise kompromissitu ja mitte vastu tulla Eesti poole nõudmistele.

⁶⁴ Kallas, K. *Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni riikidevahelised läbirääkimised aastatel 1990–1994*. Tartu, Tartu Ülikool, lähiajaloo osakond, 2000, lk 94-95

Eesti jaoks oleks eelistatuim sama lahendus mis Venemaa puhulgi (viimasele oleks see omakorda negatiivsem) ehk sisuliselt – jääda nõudmistele kindlaks ja saavutada Vene poole koostöö ehk relvajõudude tingimusteta väljaviimine. Maatriksina kujutatuna oli olukord järgmine.

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	2,2	4,1
	paindlikkus	1,4	3,3

Mänguks on vangide dilemma. Sisuliselt võib väita, et tegemist pole mittekooperatiivmänguga, kuna jõuti mõlemapoolse koostöö lahenduseni, mis konfliktimängudes pole stabiilne lahendus. Antud juhul on olnud. Kas ka pikemas perspektiivis, on omaette küsimus. Võib väita, et anarhilise olukorra tekkimisel kasutab tugevam pool olukorda ära, alustades agressiooni, millest võib nõrgemat poolt koostööle surudes saada maksimaalse tulemuse. Teisalt on mäng siiski lõppenud, vene relvajõud on Eestist lahkunud – seega sama mängu edasi mängida enam ei saa. Teooriaga mittevastava lahenduse põhjustas rahvusvahelise üldsuse surve Venemaale. Määravaks sai suurriigi sõltuvus välisriikide majanduslikust abist. Seega on mänguteooria küll abiks protsessi selgitamisel, kuid lõpptulemust see otseselt ei põhjenda. Põhjuseks asjaolu, et eeltingimus – riik teeb oma otsuseid lähtuvalt oma huvidest antud konkreetses küsimuses – on täitmata. Samuti puudub võimalus lääneriikide mõju ülekandmiseks Eestile, kuna sellisel juhul oleks jõutud lahenduseni 4,1. Välised tegurid soodustasid seega ühele konkreetsele lahendusele jõudmist, mitte otseselt kummagi riigi püüdlusi.

2.7. Eesti-Vene piiriläbirääkimised

Eesti taasiseseisvumise perioodile jäävatest sündmustest on olulisemad järgmised. Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 1990. a vastuvõetud otsus “Eesti riiklikust staatusest” kinnitab Eesti riigi järjepidevust ja see ka õigustatust territooriumile, mis lähtub Tartu rahust. 1991. a jaanuaris sõlmitud Eesti-Vene riikidevaheliste suhete aluste lepingus

pole küll otseselt viidatud Tartu rahule, samas on seal mainitud eelkirjeldatud Ülemnõukogu otsus, seega on kaudne seos olemas. Kui ka peale lõplikku taasiseseisvumist kinnitas Eesti võim, et kõik okupatsiooniga seotud muudatused on õigustühised, otsustati piiriküsimus siiski lahendada läbirääkimiste teel.⁶⁵

Läbirääkimiste alguseks saab pidada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütli ja Vene Föderatsiooni presidendi Boriss Jeltsini kohtumist 1. novembril 1991. a Moskvast. Sisuliste küsimusteni jõuti 1992. a aprillis, kui läbirääkimistel oli aluseks võetud pakett, mis koosnes neljast küsimusest: Vene vägede väljaviimine, riigipiir, majandusküsimused ja humanitaar-õigusküsimused.⁶⁶

Kiiret edu läbirääkimistel ei saavutatud. Venemaa pool kasutas küllaga venitamise ja laveerimise taktikat. Seda hoolimata Eesti juhtfigureide kompromissivalmidusest, mida tippkohtumisel 1991. a sügisel väljendas ka Arnold Rüütel tuues välja seisukoha, et ei okupatsiooni alul ega ka Tartu rahulepinguga paika pandud piir ei vasta “tegelikele etnilistele piiridele”. Siiski ei olnud Eesti delegatsioon nõus täielikult Tartu rahu aluseks võtmisest loobuma ja see oli ka üks peapõhjustest, miks hoolimata mitmetest läbirääkimisvoorudest ummikseis tekkis. Mitteloobumist teotas igatahes ka rahvusvaheline õigus – sellele argumendile toodi aluseks ka 1969. a rahvusvahelise lepinguõiguse Viini konventsioon.⁶⁷

Õigusliku olukorra tegi Eesti poolele keeruliseks ka küsimus: “kas see, kui Vene Föderatsioon ei tunnusta piirilepingus sõnaselgelt Tartu rahu kehtivust, võib rahvusvahelise õiguse aspektist negatiivselt mõjutada Eesti riigi järjepidevust?” Küsimusega pöörduiti rahvusvahelise õiguse ekspertide ja õiguskantsleri poole, kes siiski leidsid, et negatiivset mõju pole.⁶⁸

⁶⁵ Mattisen, E. 1993, lk 104-109

⁶⁶ Eesti Vabariigi Välisministeeriumi pressitalitus *Eesti-Vene piiriläbirääkimised*. http://web-test.mfa.ee/est/kat_42/aken_prindi/2157.html, 1999 (külastatud 24.04.2003. a)

⁶⁷ Mattisen, E. 1993, lk 109-111

⁶⁸ Eesti Vabariigi Välisministeeriumi pressitalitus *Eesti-Vene piiriläbirääkimised*. http://web-test.mfa.ee/est/kat_42/aken_prindi/2157.html, 1999 (külastatud 24.04.2003. a)

Läbirääkimiste algusjärgust tegi Vene pool etteheiteid ka kõikvõimalikes muudes küsimustes, olulismaks neist vähemuse temaatika, millega põhjendati ka piiriküsimustes venitamist.⁶⁹

1996. a jaanuaris moodustati Eesti poolt läbirääkimisteks vastavate volitustega delegatsioon tollase välisministeeriumi asekancleri Raul Mälgu juhtimisel. Vene delegatsiooni juht oli 1998. a suveni pikaage kogemusega suursaadik Vassili Svirin, tema tööd jätkas suursaadik Ludvig Tšižov. Kuigi läbirääkimiste algusjärgus tähtsustas Eesti pool jätkuvalt Tartu rahulepingu sätestatud, ei olnud see siiski ehk olulisim punkt. Seda põhjusel, et pakilisem küsimus oli Vene relvajõudude väljaviimine. Eestipoolset valmidust kompromissiks väljendas taaskord 1994. aasta lõpus tollane peaminister Andres Tarand. Seda lähtuvalt olukorrast, et kunagiste Eesti alade oli okupatsiooniajal efektiivselt venestatud. Žestile oodati ka sarnast vastust, kuid see jäi tulemata. Venemaa nõustus Tartu rahu piirilepingu kontekstis mainima vaid ajaloolist väärtust omava dokumendina. Eelmainitule tuginedes võeti eesmärgiks piiri vaid tehniliselt lepingule. Taoline idee leidis heakskiidu nii ekspertide ja diplomaatide seas kui ka välisministrite kohtumisel 1996. a Petroskois. Samas, kui selgus, et Eesti pool pole jätkuvalt andma järele nn humanitaarvallas, asus Venemaa taas tehnilistele põhjustele viidates venitamistaktikat kasutama. 1997. ja 1998. aastal jõuti lepingu sõlmimisele järjest lähemale ja Moskvas toimunud delegatsioonide juhtide kohtumisel andsid mõlemad osapooled märku valmidust viia leping koos lisadega parafeerimisele. 1998. a viimaste kuude jooksul nii ka sündis.⁷⁰

Hoolimata edusammudest pole praeguseni saavutatud olukorda, mis vastaks kehtivale Põhiseaduse artiklile 122, mis sätestab maapiiri alusena Tartu rahulepingu. Tahes- tahtmata on seni tulnud leppida 1994. a Vende Föderatsiooni poolt demarkeeritud Eesti-Vene kontrolljoont. See aga vastab kunagi meelevaldse riigipiiri nihutamise tulemusele ja tähendab eelmise iseseisvusperioodiga võrreldes 5-protsendilist kaotust oma territooriumist.⁷¹

⁶⁹ Mattisen, E. 1993, lk 115

⁷⁰ Eesti Vabariigi Välisministeeriumi pressitalitus *Eesti-Vene piiriläbirääkimised*. http://web-test.mfa.ee/est/kat_42/aken_prindi/2157.html, 1999 (külastatud 24.04.2003. a)

2.8. Mänguteooria rakendamine piiriläbirääkimiste osas

Lahenduste järjestus Venemaa jaoks oleks järgmine:

- “Üks” ehk halvim lahendus – olla ise paindlik ja vastu saada kompromissitus. Antud lahendus oleks Venemaa jaoks tähendanud Tartu rahulepingus sätestatud piiri kehtestamist, seega ka territooriumi kaotamist.
- “Kaks” – mõlemapoolne jäikus. Sama kehtib Eesti kohta. Mõlema riigi jaoks oleks see tähendanud läbirääkimiste külmutamist, samas polnud see kummagi huvides. Seda osalt põhjustel, mis puudutasid muid küsimusi peale piirikõneluste. Venemaa kasutas piiriteemat kui ühte paljudest vahenditest oma välispoliitika elluviimisel, seega võidi isegi soovida järeleandmisi teha, et muudes valdkondades edu saavutada.
- “Kolm” – mõlemapoolne valmidus järeleandmisteks oleks paremuselt teine lõpptulemus mõlemale osalejale. Eesti nõudmised olid kannustatud suures osas mõneti kivistunud põhimõtetest, mitte ratsionaalsetest kaalutlustest – seega võib mõlemate poolte soove arvestavat lahendust pidada ka Eestile hästi sobivaks.
- Parim variant – olla ise jäigal seisukohal ja mitte vastu tulla Eesti poole nõudmistele. Eesti riigi poolt parim tulemus vastupidine.

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	2,2	4,1
	paindlikkus	1,4	3,3

Tegemist taaskord vangide dilemma mänguga. Piiriläbirääkimiste puhul saab põhimõtteliselt rääkida lõpetatud mängust, kuna on jõutud tasakaalupunkti. Sealt väljumine saab toimuda vaid juhul, kui välismõjude tulemusena liigutakse mõne teise lahenduse poole. Ilma väliste mõjudeta on see välistatud. Väliseks mõjuks võib olla, nn lehmakauplemine – nt annab üks pool järgi saades vastutasuks teene mõnes teises valdkonnas. Taoliselt võivad läbirääkimised muudes küsimustes mõjutada antud

⁷¹ Eesti Vabariigi Välisministeeriumi pressitalitus *Eesti-Vene piiriläbirääkimised*. <http://web->

probleemi. Samuti võib rahvusvaheliste organisatsioonide poolse mõjutamise tulemusena jõuda ka 3,3 lahenduseni, mis oleks küll püsiv senikaua, kuni on välismõju, mis seda lahendust stabiilsena hoiab. Selle kadumisel liigutakse tagasi 2,2 lahenduseni, ükspuha, milliste vahelahenduste kaudu.

Antud mängu puhul ei luba töös kasutatud empiiriline materjal lõplikke järeldusi teha. Olenevalt mõlema riigi võimalolijate meelsusest võiks maatriksis kohad vahetada 2,2 ja 3,3. Sisuliselt tähendaks see sama olukorda (iseegi võimendatult), kuna tasakaalupunkt oleks selliselt samuti mõlemapoolne jäikus ja paindliku lahenduseni jõudmine oleks veelgi ebatõenäolisem.

2.9. Kokkuvõte

Analüüsi tulemusena selgub, et Eesti-Vene suhetes saab kriisisituatsioonis täheldada kahte mängu: täieliku konflikti mäng ja vangide dilemma. Heanaaberlike suhete saavutamiseks on Eesti seisukohalt olnud vaja kõigepealt täieliku konflikti mäng muuta vangide dilemma mänguks ja seejärel leida väline jõud, mis võimaldaks jõuda kompromisslahenduseni. Kompromisslahendus on taolisel juhul mõlemile poolele sobiv, kuid selle saavutamine pole ilma välise sekkumiseta võimalik või kui on, siis pole selline lõpptulemus stabiilne. Põhjuseks asjaolu, et anarhilises keskkonnas (ehk ilma välise kontrollita) soovivad pooled oma tulemust siiski maksimeerida.

Mänguteooria rakendamine Eesti-Vene konfliktide tõlgendamisel andis järgmised tulemused.

1. Venemaa jaoks on alati halvim tulemus strateegiate kombinatsioon - enda paindlikkus ja Eesti jäikus. Suurriik ei saa rahul olla olukorraga, kus endast oluliselt nõrgemale partnerile tuleb alla jääda.
2. Eesti jaoks on punktis 1 mainitud tulemus alati parim võimalikest. Sisuliselt on tegemist utopiaga, välja arvatud juhud, kus esineb olulisi välismõjusid.
3. Mõlemapoolne paindlikkus on Eesti jaoks paremuselt alati teine tulemus. Parim see pole, kuna tuleb arvestada ka teise poole soovidega.

4. Venemaa jaoks on parim tulemus endapoolne jäikus, millele Eesti vastab paindlikkusega. Põhjendus on vastupidine punktis 1 toodule.

Seega on mängumatriksis kindlatel kohtadel järgmised väärtused. Küsimärgiga on tähistatud suvalised väärtused ülejäänutest.

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	?,?	4,1
	paindlikkus	?,4	3,?

Ülejäänud väärtuste võimalikud kombinatsioonid annavad Eesti-Vene konfliktide uurimiseks võimaluse järgmiste mängude abil.

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	1,2	4,1
	paindlikkus	2,4	3,3

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	1,3	4,1
	paindlikkus	2,4	3,2

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	2,2	4,1
	paindlikkus	1,4	3,3

		Venemaa	
		jäikus	paindlikkus
Eesti	jäikus	2,3	4,1
	paindlikkus	1,4	3,2

Neljast mängust kahele esimele nimetusi pole omastatud. Viimased kaks mängu on vastavalt vangi dilemma ja täielik konflikt. Toodud neljast vaid esimest mängu antud empiirika puhul ei esinenud, samas ei saa seda ka hetkel välistada.

Oluline on siinkohal tähelepanek, et kui mängus osalevad ebavõrdsed riigid, on võimalike mängude arv suhteliselt piiratud. Muust maailmast toodud näited, mille puhul on mängude kasutamine arvukam, on osalevad pooled rohkem võrdses seisus.

Teoreetikute poolt kirjeldatud mänguteooria rakendamise eelduste täitmist kirjeldab järgmine tabel. Kui eeldus on täidetud on empiirika tulbas “+”, kui ei ole täidetud, siis “-“ ja osalise täitmise puhul “+/-“.

Eeltingimus	Teooria	Empiirika
osalejad	selgelt määratletud	+
	vähemalt kaks	+
	osaleja ühtne käitumine	+/-
huvide lahknevus	erinevused huvides, eelistustes, väärtushinnangutes	+
vastastikune sõltuvus	huvide kokkupuutepunkt	+
ajaline faktor	lõpplahenduse prognoosimisel/analüüsimisel vajalik teada ajalisi piiranguid	-
reeglid progressi saavutamiseks	selge “päevakord”	+/-
	ratsionaalsus, loogilisus	+/-
kokkulepitud lahendused	lahenduste skaala peab olema määratletud	+/-
lahenduste rakendamise viis	kuidas tulemus rakendub	-
ratsionaalne otsustusprotsess	piisav informatsioon	-
	teadmised põhjus-tagajärg seostest	-
	oskus/moodus rakendada	+/-
	väärtushinnanguid	
metodoloogiline individualism	käitumine enda huvides	+/-

eesmärgipärane tegevus	ratsionaalsed eelistused	+/-
	ratsionaalsed tegevused	+/-

Järeldused vastavalt püstitatud hüpoteesidele.

- ❖ Mänguteooria ja selle edasiarenduste rakendamine välispoliitika kujunemisel eelmainitud tingimustel ei sõltu erinevusest riikide suurusest (võimsusest)

Riikide suuruse erinevused ei mõjuta nende suhete uurimiseks mänguteooria rakendamise võimalikkust. Samas on kahtluse all mänguteooria kasutamise otstarbekus, kuna riikide märkimisväärne erinevus mõjujõult kahandab oluliselt teooria kasutusulatust. Selliselt on anarhilises olukorras konflikti tulemused suuresti ette ennustatavad.

Ka võimalikud mängud mida käesolevas osas kirjeldatud konfliktidega sarnaste olukordade analüüsimisel võib kasutada ei paku rohkeid võimalusi. Kahe võimaliku tasakaalupunktiga on vaid vangi dilemma mäng. See on ka ainuke mäng, mille puhul lõpptulemus sõltub alguspunktist (ehk algsetest valikutest strateegiate osas).

- ❖ Seni teoretikute poolt väljakäidud nimetatud teooriate rakendamise eeltingimuste hulgast ei pea tingimata täidetud olema järgmised:
 - Riigi käitumine ühtsena nii siseriiklikust kui ka rahvusvahelisest olukorrast tulenevalt – seda eeldusel, et välised mõjutajad on uurimismudelisis konverteeritud riigi huvidesse ja võimalustesse konflikti lahendamisel;
 - Konfliktisituatsiooni selgelt defineeritud ajaline kestus.
 - Osaleja ratsionaalne tegevus lühiajalises perspektiivis.

Kõnealuste juhtumite analüüs näitab, et kõik eeltingimused ei pea olema täidetud.

- ❖ Dünaamilise mänguteoreetilise seletuse pakkumiseks konfliktile on teatud juhtudel vajalik kasutada mitut mängu konflikti kirjeldamiseks.

Mitme mängu kasutamine võib pikemate konfliktide puhul olla ainus vahend dünaamika selgitamiseks. Oluline on sealjuures mõista, millisel hetkel mäng muutus. Vastasel korral ei ole mänguteooria rakendamise abil tehtud olukorra tõlgendused paikapidavad.

Samuti võib mängu vahetamine konflikti kestuse jooksul olla osaleja taktika endale soodsama tulemuse saavutamiseks. Eesti riigi puhul on konkreetsed juhtumid enamasti seostavad välisabi kaasamisega, mis muudab erinevate lahenduste väärtusi poolte jaoks.

3. KOKKUVÕTE

Antud töö teoreetiline raamistik põhineb erinevatel kvantitatiivsetel meetodidel. Empiirika vaatlemisel on kasutatud erinevate teoreetiliste lähenemiste sünteesi. Kontseptuaalsed lähtekohad on mänguteoorial, poliitilise kauplemise teoorial ja käiguteoorial samad, seega on nende ühendamine ja samaaegne kasutamine ka võimalik.

Empiiriline osa kirjeldab Eesti-Vene suhete kriitilisemaid olukordi, samuti keskkonda, milles on tegutsenud. Keskkonna (võimalike) mõjude väljaselgitamine on mänguteooria ja selle edasiarenduste rakendamisel kriitilise tähtsusega. Põhjuseks modelleerimise põhiline puudus – olukorra lihtsustatud kujul (2 x 2 mänguna) analüüsimisel tuleb hoolikalt jälgida, et arvesse oleksid võetud kõik olulised tegurid.

Väike- ja suurriigi suhetes tähendab eelnenud kokkuvõttes mainitu olulist eelist suurriigile. Seda küll eeldusel, et suurriik kaldub agressiivsusele, nagu see antud empiirika puhul on. Täieliku konflikti mängu muutmiseks vangide dilemmaks võiks olla mitmeid lahendusi, mis kannavad samas ühte ja sama eesmärki. Nimelt on vaja jõuda olukorda, kus teise poole kaotust ei hinnata oluliseks plussiks mingis olukorras. See tähendab, et näiteks kompromissolukorras ei hindaks suurriik enda võitu väikeriigi omast väiksemaks põhjusel, et endal eeldatakse olevat potentsiaali paremaks, vaid võrdseks – nagu vangide dilemmas. Pole oluline, kas mõlemile

kasuliku lahenduse leidmise soov tuleneb riigi enda soovist või on tingitud välistest mõjudest – mängu lahendus jääb samaks.

Kasutatud empiirikat võib käsitleda ka ühe ja sama juhtumina. Tegemist on Eesti-Vene konfliktiga kõige laiemalt (samas täpsustusega, et kõneks on suveräänsuse versus Vene mõju alla jäämise küsimused). Seetõttu võib järeldusena ka väita, et peale taasiseseisvumist on Eesti olnud välispoliitiliselt edukam, kuna täieliku konflikti mängust on saanud vangide dilemma. Selle põhjuseks saab olla väikeriigi jaoks soodsate välismõjude esiletõus, kuna riikide huvid ja eelistused on jäänud põhialustelt samaks.

Miks kirjeldada riikidevahelisi suhteid mänguna? Olukorra kujutamine mänguna on kvantitatiivsete hinnangute andmine võimalikele lahendustele (lähtuvalt mõlema poole eelistustest). Seega on tegemist välispoliitika rakendamise sisulise analüüsiga. Analüüsi käigus selgus, et parimad ja halvimal lõpptulemused on Eesti-Vene suhetes olnud muutumatud. Eestil pole plaaniski oma iseseisvust loovutada, Venemaa ei soovi oma mõju Balti regioonis kaotada. Kirjeldatud olukorrad oleks vastavalt mõlema jaoks halvimal – väärtused “üks” mängumatriksis. Parimad tulemused ehk “neljad” on neile vastupidised. Taoliselt on tegemist nullsumma olukorraga, kuna huvid erinevad diametraalselt – ühe võit on teise kaotus. Huvide diametraalne erinevus ongi antud töö tulemusena tõestatud kui põhjus, mis annab aluse kasutada täieliku konflikti mängu ja vangide dilemmat. Kogu empiirika osas on mainitud diametraalsus täheldatav, Eesti riik soovib võimalikult vähest idapoolset mõju, Venemaa teisipidi omaks võimalikult suurt mõjuvõimu.

Lõpuks on leitud vastus küsimusele – milliseid mängu Eesti-Vene mängida saavad. Mängude hulk on riikide erinevate suuruste ja jõudude tõttu piiratud. Suuremate valiku tarbeks oleks vaja võrrelda võrdsemate poolte konflikti. Ühest küljest ahendab see mänguteoreetilise analüüsi väärtust. Samas on sellises olukorras lihtsam tuleviku osas prognoose teha ja/või sarnaseid juhtumeid mujalt analüüsi.

KASUTATUD ALLIKAD

Art, R. J., Jervis, R. *International Politics*. USA, Harper Collins Publishers, 1985

Brams, S. J. *Theory of Moves*. Cambridge, Cambridge University Press, 1994

Brams, S. J., Game Theory: Pitfalls and Opportunities in Applying It to International Relations. *International Studies Perspectives* detsember 2000, nr 1, lk 221

Brams, S. J., To mobilize or not to mobilize: Catch-22s in international crises. *International Studies Quarterly* detsember 1999, nr 43, lk 621

Doron, G., Sened, I. *Political Bargaining. Theory, Practice and Process*. London/Thousand Oaks/New Dehli, Sage Publications, 2002

Eesti Vabariigi Välisministeeriumi pressitalitus *Eesti-Vene piiriläbirääkimised*. http://web-test.mfa.ee/est/kat_42/aken_prindi/2157.html, 1999 (külastatud 24.04.2003. a)

+Gallhofer, I. N., Saris, W. E. *Foreign Policy Decision-Making: A Qualitative and Quantitative Analysis of Political Argumentation*. Westport, Praeger Publishers, 1996

Kallas, K. *Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni riikidevahelised läbirääkimised aastatel 1990-1994*. Tartu, Tartu Ülikool, lähiajaloo osakond, 2000

Lieshout, R. H. *Between Anarchy and Hierarchy: A Theory of International Politics and Foreign Policy*. Aldershot/Brookfield, Edward Elgar Publishing, 1995

Mattisen, E. *Eesti-Vene piir*. Tallinn, AS Ilo, 1993

Paas, T. *Kvantitatiivsed meetodid majanduses (majandusmatemaatika)*. Tartu, Tartu Ülikool, 1998

Staronova, K. *Poliitikaanalüüsi tehnikad ja meetodid*. Tallinn, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2002

Warma, A. *Diplomaadi kroonika*. Tallinn, Olion, 1993

LISA 1

Mõisted (allikas: Brams, S. J. *Theory of Moves*. Cambridge, Cambridge University Press, 1994)

domineeriv strateegia (*dominant strategy*) – strateegia, mis viib vähemalt sama hea tulemuseni kui teisi strateegiaid kasutades ja parema tulemuseni vähemalt ühes valikus.

etteaimamise mäng (*anticipation game*) – mäng, mille kirjelduses (maatriksis) asuvad sulgudes tulemused, milleni jõuavad algse mängu osalejad

genereeritav mäng (*generic game*) – mäng, mis ei anna täielikku tulemuste järjestust ja mahub seega mitme järjestuse mängu alla

järjekorrajõud (*order power*) – mängija võime määrata käikude järjekord, tagamaks endale paremat tulemust

järjestuse mäng (*ordinal game*) – mäng, mille puhul suudab iga osaleja järjestada resultaadid kasulikkuse järjekorras, kuid ei pruugi neile omistada täpset kasu suurust kirjeldavaid arvilisi väärtusi; kui tulemuste järjestamisel puuduvad sama kasulikkusega lõpptulemused, nimetatakse mängu range järjestuse mänguks

konflikti mäng (*conflict game*) – 2x2 range järjestuse mäng, mille puudub samaaegselt mõlemale osaleja maksimaalset tulemust andev lõpptulemus (4,4)

kooperatiivmäng (*cooperative game*) – mäng, mille puhul on võimalikud mängijatele siduvad ja kohustuslikud kokkulepped (enamasti kirjeldavad lõpptulemuste saamist)

käiguteooria (*theory of moves*) – kirjeldab optimaalseid strateegilisi kalkulatsioone, mille hulgast on mängijatel võimalik valida, mitte-formaalsetes mängudes

liikumisjõud (*moving power*) – mängija võime liikuda tsüklilises mängus edasi kui teine pool pole selleks enam võimeline, kasutatakse parema tulemuse saavutamiseks

mitte-kooperatiivne mäng (*noncooperative game*) – mäng, mille puhul ükski (ratsionaalne) osaleja pole võimelised teiste osalejatega siduvat kokkulepet sõlmima

mäng (*game*) – kogu reeglite hulk, mis kõnealuste tegevust puudutab

mänguteooria (*game theory*) – matemaatiline teooria, mis kirjeldab ja analüüsib ratsionaalset strateegia valikut vastastikuse sõltuvuse olukorras; tulemus sõltub osalejate valikutest ja igal osalejal on eelistused lõpptulemuste osas

Nash'i tasakaal (*Nash equilibrium*) – olukord mängus, mille puhul pole ükski mängija huvitatud liikumisest, sest see tooks kaasa tema olukorra halvenemise või samaks jäämise

nullsumma mäng (*zero-sum game, constant-sum game*) – täieliku konflikti mäng mille kõigi lõpptulemuste kasulikkuse summa võrdub nulliga, kahe mängija puhul on ühe mängija võit võrdne teise kaotusega

Pareto optimaalsus (*Pareto-optimal*) – olukord mängus, mis on parem kõigile mängijatele või parem ühele ja vähemalt sama teistele

petmise strateegia (*deception strategy*) – mittetäieliku informatsiooniga mäng, mille puhul mängija annab valeinformatsiooni oma eelistustest, et muuta vastasmängija valikut endale soodsas suunas

pika perspektiivi tasakaal (*nonmyopic equilibrium*) – olukord mängus, kus ükski mängija, arvestades kõiki võimalikke ratsionaalseid käike ja vastukäike pole huvitatud edasi käimisest, kuna see tooks kaasa tema olukorra halvenemise või samaks jäämise

suuremeelsus (*magnanimity*) – mängija on suuremeelne juhul, kui ta (vabatahtlikult) liigub parimalt positsioonilt paremuselt teisele positsioonile

tsükliline mäng (*cyclic game*) – 2x2 range järjestuse mäng on tsükliline juhul, kui kellasuunas või vastassuunas tehtav käik ei anna paremat tulemust võrreldes olemasolevaga

täielik informatsioon (*complete information*) – iga mängija teab mängu reegleid, ratsionaalse käitumise reegleid, iga mängija eelistusi ja/või võimalikke tulemusi ja omab informatsiooni, kellel on liigutamise, järjekorra või ähvarduse jõud

võimalik esinemus (*contingency*) – strateegiliste valikute kogu, välja arvatud see, millest käib jutt

ähvardusjõud (*threat power*) – korratava mängu puhul mängija võime ähvarda mõlemale mängijale halva tulemuseni viiva tegevusega

LISA 2

Kõik mängud

Allakriipsutatuna on märgitud Nash'i tasakaalupunkt

Mängud ühe pika-ajalise tasakaalupunktiga (kokku 31)

1(13)

<u>3,4</u>	4,2
2,3	1,1

2(14)

<u>3,4</u>	4,2
1,3	2,1

3(15)

<u>3,4</u>	4,1
2,3	1,2

4(16)⁷²

<u>3,4</u>	4,1
1,3	2,2

5(17)

<u>2,4</u>	4,2
1,3	3,1

6(18)

<u>2,4</u>	4,1
1,3	3,2

7(7)

⁷² Kuuba raketikriis

<u>3,3</u>	4,2
2,4	1,1

8(8)

<u>3,3</u>	4,2
1,4	2,1

9(9)

<u>3,3</u>	4,1
1,4	2,2

10(10)

<u>2,3</u>	4,2
1,4	3,1

11(11)⁷³

<u>2,3</u>	4,1
1,4	3,2

12(40)

<u>3,4</u>	4,1
2,2	1,3

13(41)

<u>3,4</u>	4,1
1,2	2,3

14(31)

<u>3,4</u>	2,2
1,3	4,1

15(32)

<u>3,4</u>	2,1
------------	-----

⁷³ Täieliku konflikti mäng

1,3	4,2
-----	-----

16(33)

<u>3,4</u>	1,2
2,3	4,1

17(34)

<u>3,4</u>	1,1
2,3	4,2

18(35)

<u>2,4</u>	3,2
1,3	4,1

19(36)

<u>2,4</u>	3,1
1,3	4,2

20(37)

<u>3,4</u>	2,3
1,2	4,1

21(38)⁷⁴

<u>3,4</u>	1,3
2,2	4,1

22(39)

<u>2,4</u>	3,3
1,2	4,1

23(42)

<u>3,3</u>	4,1
2,2	1,4

24(43)

<u>3,3</u>	4,1
1,2	2,4

⁷⁴ Kuuba raketikriis

25(45)⁷⁵

<u>3,2</u>	4,1
2,3	1,4

26(46)

<u>3,2</u>	4,1
1,3	2,4

27(47)

<u>2,3</u>	4,1
1,2	3,4

28(48)

<u>2,2</u>	4,1
1,3	3,4

29(72)

3,2	2,1
4,3	1,4

30(77)⁷⁶

2,2	4,1
3,3	1,4

31(78)

2,2	3,1
4,3	1,4

⁷⁵ Tšäieliku konflikti mäng

⁷⁶ Kuuba raketikriis

Mängud kahe pika-ajalise tasakaalupunktiga (kokku 24)

32(12)⁷⁷

<u>2,2</u>	4,1
1,4	3,3

33(19)

<u>3,4</u>	4,3
1,2	2,1

34(20)

<u>3,4</u>	4,3
2,2	1,1

35(21)

<u>2,4</u>	4,3
1,2	3,1

36(49)

<u>3,4</u>	4,3
2,1	1,2

37(50)

<u>3,4</u>	4,3
1,1	2,2

38(51)

<u>3,4</u>	4,2
2,1	1,3

39(52)

<u>3,4</u>	4,2
1,1	2,3

⁷⁷ Vangi dilemma

40(53)

<u>3,3</u>	4,2
2,1	1,4

41(54)

<u>3,3</u>	4,2
1,1	2,4

42(73)

2,4	4,1
3,2	1,3

43(74)

2,4	3,1
4,2	1,3

44(75)⁷⁸

2,3	4,1
3,2	1,4

45(76)

2,3	3,1
4,2	1,4

46(70)

3,4	2,1
4,2	1,3

47(71)

3,3	2,1
4,2	1,4

48(57)

<u>2,3</u>	4,2
1,1	3,4

⁷⁸ Täieliku konflikti mäng

Sh mängud prognoosimatu tulemusega
(kokku 9), kahe pika-ajalise
tulemusega mängude alaliik

49(44)

<u>2,4</u>	4,1
1,2	3,3

50(55)⁷⁹

<u>2,4</u>	4,3
1,1	3,2

51(64)

<u>3,4</u>	2,1
1,2	4,3

52(65)

<u>2,4</u>	3,1
1,2	<u>4,3</u>

53(67)

2,3	<u>3,4</u>
<u>4,2</u>	1,1

54(68)

2,2	3,4
<u>4,3</u>	1,1

55(69)

2,2	<u>4,3</u>
<u>3,4</u>	1,1

⁷⁹ Vietnami pommitamine

Mängud kolme pika-ajalise
tasakaalupunktiga (kokku 2)

56(56)

<u>2,4</u>	4,2
1,1	3,3

57(66)⁸⁰

3,3	<u>2,4</u>
<u>4,2</u>	1,1

⁸⁰ Argpüksi mäng, Kuuba raketikriis

Implementing Game-Theoretic Approaches in Analysis of Bilateral Relations between Large and Small Countries: Conflicts between Estonia and Russia.

Thor-Sten Vertmann

SUMMARY

There have been quite a few remarkable negotiation between the neighbouring countries during the previous century. Estonia and Russia (or Soviet Union) have had conflicts both before and after the soviet occupation. The relationship between two countries has given the author valuable empirical material to do research on an important and innovative topic: how do game-theoretic approaches manage explaining conflicts between actors that greatly differ in their size and power.

Geographical reality is that the actuality of the issue will remain. That makes the outcomes of this thesis also useful in the future. Also, quantitative methods have just lately been introduced as tools for explaining what happens for what reasons on international relations arena.

Theoretic framework consists of three pillars: game theory, political bargaining theory and theory of moves. The similarities of these three on conceptual level enable their usage in synthesis. The first part of the thesis explains the essence of these approaches and also tackles the issue of how to use them for current empirical material.

Second part focuses on the historical events used as empirical material. Along with detailed description of most important negotiations, there is an overview of international relations background on European level. The conflicts that have been focussed on are the following:

- Tartu Peace Treaty (1920)
- Treaty of Soviet military bases (1939);

- Retrieving Russian armed forces from Estonia (1994);
- Border negotiations (ongoing).

The analysis of above mentioned conflicts implements game-theoretic approaches to the empirical material. The analysis shows that the relations of Estonia and Russia can mostly be described as *Total Conflict Game* or *Prisoners' Dilemma*. Though, those explanations can be applied with some reservations. Indeed, the total of only four games can be applied to the current empirical material.

The thesis is concluded with stating the most important outcomes. Evidently, the classic game-theoretic approaches can only explain the historical reality to some extent. The main shortcoming is that in reality it is often impossible to exclude the influence of third parties. Nevertheless, theoretic framework did not totally fail to explain the solutions for conflicts. Some additions could be made to classical game-theoretic approaches based on the current thesis. The main finding is that the influence of third parties can not be converted into one or other country's advantage. The influence tends to push the process to certain outcomes and those could or could not be in participants' favour. On the other hand, relations between a small state and a big one can be explained by *Total Conflict Game* or *Prisoners' Dilemma* due to the fact that the interests differ diametrically. The small states succeeds only if it is able (be it with or without influence of third parties) to convert the *Total Conflict Game* into *Prisoners' Dilemma*. During the latter the small state can indeed achieve better outcomes. Also, the great difference in size and power of two states reduces the number of possible games to minimum. On the other hand, little number of possible games make the future easily predictable. The same applies for using the outcomes of current thesis on other similar conflicts among different states.